

РЕЦЕНЗІЯ
кандидата історичних наук,
директора Інституту бібліотекознавства НБУВ
Василенко Ольги Миколаївни
на дисертаційну роботу
Ломачинського Богдана Геннадійовича
«Феномен інформаційної культури
у комунікаційному просторі бібліотеки»
подану до публічного захисту на здобуття ступеня доктора філософії,
029 «Інформаційна, бібліотечна, архівна справа»

Актуальність теми дослідження. В умовах сучасних глобальних трансформацій, що зумовлені загостренням геополітичного протистояння та прискореним розвитком цифрових технологій, людство опинилося перед масштабними викликами й ризиками. У цьому контексті бібліотеки виступають важливими інституціями збереження, трансляції та оновлення соціокультурної пам'яті, сприяючи формуванню інформаційної культури як основного інструменту протидії глобальним інформаційним викликам. Інформаційна культура розглядається не лише як характеристика цифрової доби, а й як універсальний феномен, що супроводжує увесь процес культурогенезу, відображаючи систему знань, умінь і навичок, необхідних для створення та поширення духовних і матеріальних цінностей. Упродовж історичного розвитку бібліотеки зберігали роль провідних центрів акумуляції й поширення знань, забезпечуючи спадкоємність інтелектуального потенціалу людства. Початок XXI століття ознаменувався становленням «цифрової людини» та появою нових викликів для бібліотек: розвиток цифрових компетентностей фахівців, цифровізація ресурсів, подолання цифрової нерівності та забезпечення ефективного доступу до інформації. Поширення інтернету трансформувало традиційні підходи до бібліотечної комунікації й зумовило необхідність віртуалізації сервісів і посилення вимог до професійних інформаційних компетентностей працівників.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження Ломачинського Б.Г. виконано в межах науково-дослідних тем «Бібліотечно-інформаційний комплекс в умовах трансформації наукових комунікацій» (2020 – 2022 рр; державний реєстраційний номер 0119U102405) і «Теоретичні та прикладні аспекти організації діяльності бібліотечно-інформаційного комплексу в сучасних

умовах» (2020 – 2022 рр; Державний реєстраційний номер 0123U100642) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність. У дисертаційному дослідженні Ломачинського Б.Г. використані наукові напрацювання українських і закордонних дослідників (загалом 484 джерела). Наукові положення й висновки, представлені в дисертації, мають відповідний теоретичний і практичний рівень обґрунтування та відповідають нормативним вимогам Міністерства освіти і науки України до дисертаційних досліджень.

Мета та завдання дисертаційного дослідження зумовили логічно виважену структуру роботи, спрямовану на оптимальне розв'язання поставлених наукових проблем. Дисертація містить анотацію, вступ, три розділи з висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Зміст роботи вирізняється внутрішньою узгодженістю, логічною послідовністю та гармонійним поєднанням теоретичних і практичних аспектів досліджуваної проблематики.

У першому розділі здійснено ґрунтовний аналіз стану наукової розробки теми й окреслено джерельну базу дослідження. Встановлено, що наукова думка здебільшого зосереджувалася на окремих елементах проблеми, тоді як інформаційна культура як динамічний феномен перебуває в постійному розвитку й у цифрову добу функціонує за синергетичними принципами, що ускладнює вироблення єдиної методології її осмислення. Зміст та функціональна спрямованість інформаційної культури проаналізовані крізь призму інформаційно-технологічного, філософського та культурологічного підходів, що дозволило зробити висновок про багатовимірність цього феномену в бібліотечному середовищі. Вона проявляється на чотирьох ієрархічних рівнях: загальноцивілізаційному, суспільному, груповому та індивідуальному.

Другий розділ присвячено розгляду сутнісних характеристик інформаційної культури як механізму регуляції інформаційних систем. Автор доводить, що сучасний бібліотечний фахівець має володіти комплексом соціогуманітарних знань, аналітичним мисленням, соціальними навичками, управлінськими здібностями, а також інформаційно-комунікаційними та цифровими компетентностями. У роботі визначено ключові форми

підвищення кваліфікації бібліотекарів (школи, курси, семінари, конференції, круглі столи), а також підкреслено значущість цифровізації освітніх процесів. Автор слушно акцентує увагу на розвитку дистанційних форматів навчання, зокрема онлайн-курсів, вебінарів, мультимедійних лекцій, корпоративних порталів, форумів, соціальних мереж, а також підготовки традиційних і електронних виставок. У підрозділі 2.2 показано, що інформаційна культура наукових бібліотек є вагомим чинником реалізації принципу відкритості, а розвиток глобальної інфраструктури електронної науки сприяє інтеграції університетських видань у міжнародні інформаційні системи. Важливим внеском є висвітлення ініціатив щодо підвищення рівня інформаційної культури: організація тренінгів із використання платформ дистанційного навчання, удосконалення інформаційно-комунікаційної компетентності, посилення обізнаності у сфері інтелектуальної власності та академічної доброчесності. Такі заходи сприяють формуванню інноваційних стратегій та впровадженню передових практик у бібліотечну діяльність. У підрозділі 2.3 розкрито роль бібліотек у процесі становлення культури інформаційного суспільства, що розглядається як ключовий чинник забезпечення його інформаційної безпеки.

Третій розділ загалом присвячено аналізу функціональної ролі бібліотек у формуванні медіакультури сучасного суспільства. Серед перспективних напрямів діяльності бібліотекарів як медіапедагогів визначено: створення бібліотечних ресурсів з інноваційними послугами; розбудову комп'ютерно-технологічних платформ відкритої освіти; модернізацію матеріально-технічного забезпечення бібліотек; організацію міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, спрямованих на розвиток комплексних досліджень у сфері медіаосвіти.

Загалом, дисертаційна робота відзначається цілісністю, внутрішньою логікою та відповідністю поставленим науковим завданням. Автором здійснено комплексний аналіз феномену інформаційної культури з урахуванням сучасних наукових підходів, що забезпечило новизну отриманих результатів. Значна увага приділена проблемам цифровізації бібліотечно-освітніх процесів, формуванню компетентностей фахівців та визначенню перспективних напрямів діяльності бібліотек у медіаосвітньому та інформаційно-безпековому вимірах. Отримані результати мають

теоретичну й прикладну цінність та відповідають сучасним вимогам до дисертаційних робіт.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Доцільним видається підтвердити достовірність отриманих у дисертації результатів, які містять суттєві елементи наукової новизни та мають важливе значення для розвитку сучасної бібліотечно-бібліографічної системи знань. Надійність наукових висновків зумовлена чіткою структурою дослідження, обґрунтованими теоретико-методологічними засадами, що дали змогу здійснити комплексний аналіз значного масиву вітчизняних і зарубіжних наукових напрацювань, узагальнити здобутий досвід, сформувати власну систему дослідницьких підходів, узгодити положення наукової новизни та обґрунтувати підсумкові висновки. Теоретичне й практичне значення одержаних результатів є вагомим, що підкреслює їх актуальність.

У дисертаційній роботі розкриті такі пункти наукової новизни:

теоретично обґрунтовано роль інформаційної культури бібліотек як цілісної багаторівневої системи соціально-комунікаційної взаємодії у протидії консцієнтальним війнам сучасності на особистісному, груповому та суспільному рівнях з урахуванням аналітичної та методологічної компонентів; узагальнено і удосконалено наукові підходи до постаті нового користувача бібліотеки цифрової доби – цифрової людини, що зумовлює необхідність формування бібліотеки цифрової доби як відкритої системи, яка рухається до читача, назустріч його інформаційним потребам в умовах жорсткої інформаційної конкуренції, пропонуючи інформацію національно-свідомого спрямування, формуючи його світоглядні, пізнавальні та ціннісні орієнтири у протидії консцієнтальним загрозам сучасності;

запропоновано модель інформаційної культури сучасної бібліотеки з активним залученням аналітико-комунікативної компоненти, спрямованої на розширення можливостей знанневого обслуговування та сприяння процесу управління знаннями. Уточнено змістовне наповнення понятійної бази інформаційної культури бібліотеки відповідно до діючих законодавчих та нормативно-правових актів; сутнісні особливості реалізації концепції цифрового громадянства в діяльності сучасних бібліотек; роль культури управління знаннями в формуванні інформаційної культури наукових бібліотек; бібліотечні практики застосування технологій медіакультури у поглибленні медіакомпетентностей та формуванні критичного мислення; основні компоненти комплексу організаційних, нормативно-правових та технічних заходів, спрямованих на підвищення рівня інформаційної безпеки

бібліотеки як цілісної інформаційно-комунікаційної системи в умовах глобалізаційних викликів сучасності. Загалом, наукова новизна дисертації Ломачинського Б.Г. засвідчує високий рівень проведеного аналізу феномену інформаційної культури в комунікаційному просторі бібліотеки та відображає авторське бачення шляхів, методів і засобів розв'язання визначених наукових проблем.

Повнота викладу основних положень дисертації та результатів в опублікованих працях. У дисертаційному дослідженні представлено широке поле апробації отриманих результатів, що підтверджується активною участю автора у численних міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Основні положення дисертації повністю висвітлено у 24 наукових публікаціях, серед яких 5 статей у фахових виданнях України за спеціальністю 029, 4 статті в наукових журналах категорії «Б» з інших спеціальностей, підрозділ у колективній зарубіжній монографії та 14 тез доповідей на конференціях. Такий обсяг і різноплановість публікацій свідчать про високий рівень наукової культури здобувача, системність у поданні матеріалу та належну обґрунтованість авторських позицій.

Теоретичне й практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає у розробці та впровадженні науково-методичних положень, спрямованих на організацію ефективної системи взаємодії бібліотек, освітніх установ, засобів масової інформації та громадських організацій з метою формування стратегії інформаційної культури українського суспільства як важливого чинника забезпечення його інформаційної безпеки. Результати, викладені у роботі, можуть слугувати теоретичною основою для подальших досліджень проблем культури суспільства цифрової доби, удосконалення навчальних курсів гуманітарного спрямування та підготовки відповідної навчально-методичної літератури. Окрім того, одержані напрацювання мають прикладне значення, оскільки можуть бути використані для розробки методичних рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня інформаційної культури у різних сферах інформаційно-комунікаційної практики.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Ломачинського Б. Г. «Феномен інформаційної культури у комунікаційному просторі бібліотеки» є завершеним комплексним дослідженням, що відповідає визначеній меті та поставленим завданням. У роботі чітко окреслено й розкрито наукову новизну, а висновки

органічно корелюють із завданнями дослідження та його проблемним полем. Зміст дисертації логічно структурований, що дозволило послідовно розкрити обрану тему. У дослідженні гармонійно поєднано теоретичну складову, яка ґрунтується на аналізі теоретико-методологічних засад феномену інформаційної культури в історико-культурному контексті, та практичну складову, що передбачає вироблення рекомендацій щодо підвищення рівня інформаційної культури у бібліотечному комунікаційному середовищі.

Виклад змісту, положень наукової новизни, теоретичних і практичних результатів відзначається відповідністю академічному стилю. Залучення широкого кола вітчизняних і зарубіжних наукових джерел дало змогу автору виокремити проблемне поле дисертації, чітко визначити мету та завдання власної розвідки й успішно реалізувати їх у ході дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи сукупність авторських наукових розробок і пропозицій, необхідно вказати на окремі дискусійні питання, що потребують уточнення.

1. У дисертаційному дослідженні автор слушно зазначає, що в умовах цифрової трансформації публічні та наукові бібліотеки України активно адаптуються до викликів сучасного інформаційного суспільства, поступово перетворюючись на багатофункціональні інформаційно-комунікаційні центри, що сприяє як підвищенню якості бібліотечних послуг, так і формуванню нових моделей взаємодії з користувачами (с.132). В цьому контексті доречно було б конкретизувати заходи, що проводяться співробітниками НБУВ, зокрема, з метою підвищення рівня інформаційної культури користувачів бібліотеки.

2. У підрозділі 2.3. «Роль бібліотек у становленні культури інформаційного суспільства як вагомий чинник його інформаційної безпеки» дисертант розглядає ті глобальні проблеми, з якими зіштовхнулися бібліотеки в умовах повномасштабного вторгнення. Однак, доречно більш чітко визначити систему заходів з метою протидії ворожій пропаганді, що проводяться провідними бібліотеками України, зокрема, Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського.

3. У підрозділі 3.1. «Феномен медіакультури як складової інформаційної культури бібліотеки» дисертант слушно відзначає використання соціальних мереж для популяризації заходів з підвищення рівня інформаційної культури користувачів бібліотек. Однак, аналіз обмежується, переважно, мережею

Facebook, тому доцільно було б розширити аналіз за рахунок інших популярних соціальних мереж.

Висловлені зауваження і побажання мають дискусійний характер, і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Б. Г. Ломачинського.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Ломачинського Богдана Геннадійовича «Феномен інформаційної культури у комунікаційному просторі бібліотеки», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є актуальним, самостійним і завершеним дослідженням, що містить науково обґрунтовані результати. За своїм змістом дисертація відповідає спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із подальшими змінами, внесеними Постановами КМУ № 341 від 21 березня 2022 р. та № 507 від 3 травня 2024 р.), а також вимогам щодо оформлення дисертаційних робіт, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40. З огляду на зміст і науковий рівень роботи, її автор — Ломачинський Богдан Геннадійович — заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Рецензент:
кандидат історичних наук,
директор Інституту
бібліотекознавства НБУВ

Ольга ВАСИЛЕНКО

